

Pääkirjoitus

Ihmettely ja kriittisyys sekä näiden sanojen variaatiot ovat hyveellisiä sloganeita, joita on viljalti filosofian oppikirjoissa ja opetussuunnitelmissa. Turunen, Wilenius ja Paakkola puhuvat totunnaisten käsitysten problematisoinnista; Varto hämmästelystä ja ymmälläänolosta; Tuomela ja Koukkunen ihmettelemisestä; Saarinen selviöiden pääläelleen kääntämisestä; Kotkavirta jokapäiväisten käsitteiden pohtimisesta; Ahokallio ja Tiilikainen kaikkia ihmisiä koskettavien peruskysymysten miettimisestä; Airaksinen ja Kuusela elämän ja maailman kaikkien perustavimpien asioiden omakohtaisesta ymmärtämisestä.

Kukapa lukion filosofian opettaja ei kannustaisi oppilaitaan ihmettelemään itsestäänselvyksiä. Suosittuja ja turvallisia epäilyn kohteita ovat muun muassa pöytä, ulkomaailman olemassaolo ja kausaalilaki. Turvallisia, sillä tuskin se suuria koululaisen arkeen vaikuttaa, jos hän maksuu filosofian kursseilla skeptisen, jopa solipsistisen kannan ulkomaailman olemassaolon kysymyksen kohdalla. Koulu, koti, kaverit tai uunituore ajokortti ovat illuusioinakin totisinta totta. Ja parempi näin kuin harhainen elämä mielisairaala- ja psykenlääkekierteessä.

Syytä huoleen ei ole, jos epäily rajoittuu filosofiantunteihin ja koevastauksiin, on luonteeltaan 'metodologista'. Oikean ulkomaailman itsestäänselvykset saavat edelleenkin jatkaa eloaan. Filosofinen epäily on vain eräs menetelmä, joka valmistaa oikean elämän itsestään selviin käytäntöihin, se on koulutuksen ja koulutuspolitiikan harkittu funktio. Sillä ei ole järjestyttävää vaikutusta arjen käytäntöihin. Ulkomaailman olemassaolon epäilemisestä ei näet mitenkään automaattisesti seuraa, että pitäisi suhtautua epäillen myös koulun, opettajien tai koulutus- ja yhteiskuntajärjestelmien olemassaoloon — olipa miten jyrkkä solipsisti tahansa.

Arjen itsestään selvien käytäntöjen vaikutus lukiolaisen elämään on ylivoimaisesti voimakkaampi kuin filosofiantuntien epäilyharjoitusten. Jos näin ei olisi, niin tuskin myöskään olisi oppiainetta nimeltä filosofia. Yhteiskunta makaa itsestäänselvyksien varassa, ja kullakin ajalla on omat itsestäänselvytensä, joita mikään filosofian kouluopetus ei voi kyseenalaistaa. Epäily ja ihmettely ovat huvitusta. Niitä voi harrastaa siinä kuin viinanjuontiakin, kurinalaisesti ja kohtuullisesti. Oikein käytettyinä ne purkavat arjen paineita ja auttavat jaksamaan eteenpäin: muutama keskiolut ja tunti pari filosofiaa viikossa vähentävät stressiä ja pienentävät sydän- ja verisuonitautteihin sairastumisen riskiä.

* * *

Itsestäänselvyksien vahvuusaste vaihtelee ajan ja paikan mukaan. Republikaanien valtakaudella Jumala oli itsestäänselvemmin olemassa kuin demokraattien hallitessa Yhdysvaltoja. 70-luvun Suomessa ei uskottu yhtä itsestäänselvästi markkinavoimien kaikkivoipaisuuteen — hyvässä ja pahassa — kuin 90-luvun Suomessa. Ennen eduskuntavaaleja suomalainen rividemari piti Iiro Viinasta itsestäänselvemmin pahana miehenä kuin vaalien jälkeen. Tänäpäin rividemari uskoo, että uusi hallitusympäristö muuttaa pahan hyväksi. Ehkä näin, mutta kuka tietää, jos vaikka 'talouden realiteettien' tunnustamisessa olisikin kyse manipuloidusta uskosta.

Itsestään selvät asiat eivät synny tyhjästä, eivätkä ne ole yksilön rationaalisen päättelyn tulos. Päinvastoin, rationaalinen päättely on osa "järkiintymisen" prosessia, jossa aiemmin huonolta tai pahalta tuntunut asia pikkuhiljaa muuntuu hyväksi tai ainakin siedettäväksi. Ne yhteiskunnassa vaikuttavat voimat, joilla on vahvin ote demarien ja muiden kansalaisten arkiymmärrykseen, ovat realisteja, asiantuntijoita, vastuunkantajia yms., kun taas heidän vastustajansa tuntuvat haihattelijoilta, jotka eivät ymmärrä talouden realiteettien ja muiden välttämättömyksien päälle.

* * *

Yksityisomistus, muut pois sulkeva oikeus omistaa tuotantovälineitä, pääomia, maata, tavaroita sekä myös tietoa ja taitoa, on eräs uuden ajan vahvimmita itsestäänselvyksistä. Toki sekin on välillä kyseenalaistettu, mutta yhä uudelleen tämä truismi on palauttanut arvovaltansa. Jo pieni lapsi oppii pitämään esimerkiksi maan yksityisomistusta luonnollisena asiana. Tähän ei tarvita propagandaa, sillä itsestäänselvyksen omaksuminen voi tapahtua vaikkapa isän ja äidin kanssa lomamatkalla Englannissa. Siellä nimittäin järjestetään suosittuja kiertokierroksia maaseudulla. Turistioppaat esittelevät ylpeänä vanhojen mahtisukujen linnoja ja tiluksia. Myös sukujen jalot lahjoitukset jos jonkinlaisen hyväntekeväisyyden mainitaan. Linnojen halleissa ja käytävillä lapsen voi ihmetellä sukujen toinen toistaan mahtavampien esi-isien muotokuvia. Lapsi oppii, että komeat linnat ja kukoistavat tilukset ovat näiden jaarlien ja lordien tarmokkuuden tulosta. Nämä aikansa yrittäjät olivat Britannian kukoistuksen alkuvoima. Kertoessaan näiden voittajien historiaa turistioppas kuin sivumennen iskostaa lapsen yrittäjyyden henkeä. Jos lapsi on lahjakas ja hänen lahjakkuuttaan tuetaan, niin hänestäkin voi joskus tulla menestyvä yrittäjä.

Turistioppas vaikennee häviäjistä. Hän ei mainitse, että lahjakkaat yrittäjäsuvut olivat 1700-luvun alkuun mennessä pakottaneet pien-tilalliset myymään heille maansa ja työvoimansa. Hän ei selvitä, kuinka Britannia siirtyi feodalismista kapitalismiin, kuinka mahtimiehet säätivät lait, joilla taattiin, että vain heillä on oikeus maahan, kun taas muiden, lahjattoman enemmistön, ainoaksi omaisuudeksi jäi heidän työvoimansa. Turistioppaat ovat lockelaisia optimisteja, eivät machiavelliläisiä realisteja. He eivät kerro, että yksityisomistuksenkin perukoilla piilee väkivalta ja laajakuus ja tarmokkuus ovat vain oveluuden ja häikäilemättömyyden kauniita eufemismeja.

Syksyllä lapsi ehkä pääsee lahjakkaiden (lue: varakkaiden) lasten kouluun, jossa hän voi kehittää kykyjään lahjattomien (lue: varattomien) lasten massan häiritsemättä. Lahjakkuus on lapsen ikioma omaisuus, jonka hallinta on hänen yksityinen oikeutensa. Lahjakkuus ei *velvoita* toimimaan lahjattomien hyväksi, se *oikeuttaa* toimimaan heistä piittaamatta ja heidän kustannuksellaan.

* * *

Eliittikoulu käynyt ranskalaisfilosofi Michel Foucault halusi työskennellä niiden hyväksi, joita kunnan ihmiset pitävät hulluina tai rikollisina. Vaikka nyky-Suomen yliopistoissa Foucault on kesytetty poroporvarillista elämää viettävien tutkijoiden lemmikiksi, niin yhä jylisevät hänen kaikkia itsestäänselvyksiä vastaan suunnatut sanansa:

“Haluan toimia yhteistyössä koululaisten, opiskelijoiden sekä kaikkien niiden kanssa, joiden kasvatusta valvotaan ja tarkkaillaan. Olen myös yhteistyössä niiden kanssa, jotka ovat joutuneet psykologis-psykiatrisen repression kohteeksi valitessaan ammattiaan, suhteissaan vanhempiinsa, seksuaalisuuteen tai huumausaineisiin. Haluan tietää millä tavalla heitä psykiatrisen ja normaalin yksilön, ts. humanismin nimissä jaettiin, jaoteltiin, valittiin ja eristettiin.”

Mitähän tapahtuisi, jos joku filosofian lehtori ottaisi *vakavasti* vaarin tällaisista sanoista ja niiden seurauksista?

Mikko Lahtinen